

Věc náhody, nebo systému?

Podle zjištění francouzského sociologa a sociálního antropologa Loïce Wacquanta (přehledně Janebová, 2020; tam i literatura) je prevence sociálních problémů realizovaná v minulosti sociální politikou a sociální prací v neoliberálních Spojených státech stále více nahrazována represí a kriminalizací chudoby.

Dokládá to prokazatelnou znepokojivou tendencí: zatímco sociální výdaje jsou systematicky snižovány, do očí bijícím způsobem rostou výdaje na financování trestního systému, stejně jako počty vězňů (Wacquant, 2015).

Na tomto základě se Radka Janebová rozhodla „optikou Wacquanta reflektovat vývoj trestní politiky v České republice – včetně klíčové otázky, zda a jak dochází k penalizaci sociálního státu i u nás“ (Janebová, 2020). Konstatuje tutéž tendenci, ovšem v míře podstatně menší (zvyšování výdajů ve vězeňství se mj. dá přičíst i na rub inflace), ale to není rozhodující, protože *in principu* se fungování státu v USA a ČR shoduje.

Zmíněný princip podle mě spočívá v tom, že deklarované fungování zákonů a nařízení sleduje úplně jiné, zcela deklarovanému opačné cíle. Zatímco v USA se problémy s chudobou řeší represí a kriminalizací, místo aby byly posilovány sociální programy, u nás je provádění z hlediska občana dobrých ustanovení znemožněno reálným fungováním výkonného aparátu nebo zdánlivě prospěšná ustanovení jsou zneužívána proti zájmům občanů. Toto tvrzení se pokusím dokázat.

Dysfunkci státních úřadů v tomto smyslu naznačuje reportáž České televize (168 hodin, 16. 2. 2020) o zvláštním způsobu jednání na úřadu majícím vyplácet podporu v sociální nouzi: žadatelé jsou tam dezinformováni tak, aby podporu nevyžadovali a zároveň se nemohli reálně odvolat na špatné zacházení ze strany úřadu.

Myslím, že stojí za uvažení, nakolik je to věc jediného úřadu a nakolik jde o dlouhodobé systémové fungování těchto úřadů celoplošně. Aspoň tenhle pohled se mi vnucuje při zpětném sledování na mé vlastní zkušenosti s nimi:

1. Po roce 1989 jsme pobírali sociální dávky. Z důvodů, jež jsem nepochopil, nám byly odebrány, museli jsme je vracet a bylo na nás nahlíženo jako na podvodníky. V souvislosti s tím byl odvolán pracovník dávky nám vyměřující.

2. Asi na podzim roku 1993 jsme se dozvěděli, že na nemocnou babičku můžeme žádat o příspěvek, ale dostala se k nám informace, že je to bezpředmětné. Když jsme zjistili, že tomu tak není, bylo už pozdě – o příspěvek se zpětně žádat nedalo.

3. V roce 2009 jsem se ocitl bez práce a žádal o příspěvek v nezaměstnanosti. Byl nejvyšší, když se počítal z příjmů z předchozího zaměstnání a z podnikání. Bylo mi řečeno, že podnikání musím pozastavit, abych mohl podporu pobírat. Když jsem je pozastavil, bylo mi řečeno, že jsem to neměl dělat, protože pak se podpora vypočítá jen z příjmů ze zaměstnání, což se také stalo.

4. Při odchodu do předčasného důchodu záležela výše důchodu na datu nástupu, které jsem si mohl určit. Určil jsem si je špatně a nikdo mě nepoučil, že konám ve svůj neprospěch.

5. V roce 2013 proběhla kampaň, aby si živnostníci zřídili datovou schránku. Nikdo se však přitom nezmínil, že zřízením vzniká povinnost podávat přiznání daně z příjmu elektronicky a že její nedodržení bude sankcionováno pokutou. Jak jsem byl zvyklý, podal jsem je za rok 2014 papírově. Bez jakéhokoli upozornění mi byla po uplynutí lhůty pro podání vyměřena pokuta. Tento případ se mi zdál být vhodný pro ombudsmana, nedočkal jsem se ale žádné reakce.

Další příklad dysfunkce, tentokrát městské instituce, uvádějí Dvořáková, Mertl (2018). S vymáháním pokut za černé jízdy městskou hromadnou dopravou v dětském věku se čeká až do dospělosti, kdy jejich výše díky úročení neúměrně naroste.

Na nebezpečí nevhodného fungování připravovaného zákona Přídavek na bydlení také upozorňuje Fialík (2020).

Je vyloučeno, aby se ohýbání právních norem, tak jak bylo naznačeno výše, dělo ve faktické, autentické demokracii. Může se dít jen v demokracii neautentické, pouze deklarované, řekněme to rovnou: reálné, která je de facto oligokracií¹, v mém pojetí vládou menšiny, která má reálně moc (tím se myslí jak moc daná legalitou, tak moc daná reálnou pozicí moci, která umožňuje i nelegální chování). K ohýbání může dojít proto, že jsou normy formulovány tak, aby umožňovaly svoje provádění, jež je v rozporu s principy, jež hlásají, a naopak toto uvádění do praxe vyhovuje těm, kdož jsou reálně u moci. Tento stav je založen na tom, že v demokracii, jak ji známe, se automaticky ustavuje oligokracie, přičemž demokracie, v optimální podobě, zajišťuje pouze, že jen na omezenou dobu (do nových voleb).²

PRAMENY

DVOŘÁKOVÁ, T., MERTL, J. 2018. Důstojná existence kontra osobní zodpovědnost: případ dětských dlužníků v Plzni. *Sociální práce / Sociálna práca*, 18(3), 54–69.

FIALÍK, A. 2020. [Návrh zákona Přídavek na bydlení.] *Sociální práce / Sociálna práca*, 20(2), Publicistická příloha (připravováno).

JANEBOVÁ, R. 2020. Represe jako nová prevence sociálních problémů? Ke vztahu mezi *welfare* a *prisonfare* v teorii Loïca Wacquanta. *Sociální práce / Sociálna práca*, 20(2), v tisku.

WACQUANT, L. 2015. Class, Race and Hyperincarceration in Revanchist America [online]. *Journal of the Research Group on Socialism and Democracy*. [24. 10. 2018]. Dostupné z: <http://sdonline.org/66/class-race-and-hyperincarceration-in-revanchist-america/>

Mgr. Vilém Kmuníček

¹ Podle Wikipedie je oligokracie vláda menšiny, elity.

² Jiří Svoboda ve svém filmu *Vysoká hra* (2020) fakt vlády oligarchie označuje jako vládu Systému.